

Дваранскае саслоўнае самакіраванне на тэрыторыі Беларусі (канец XVIII – пачатак XX ст.)

Белавус Ю.У., 1 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
наук. кір. – доктар гістарычных навук, прафесар А.П. Жытко, БДПУ

Важную ролю у сістэме мясцовага кіравання і саслоўнага самакіравання адыграла дваранства. На падставе зацверджанай 21 красавіка 1785 г. “Грамота на права, вольнасти и преимущества благородного российской дворянства” [1] была створана саслоўная дваранская карпарацыя. Вышэйшае саслоўе атрымала пэўнае самакіраванне, усю павятовую і некаторую частку губернскай улады. Заканадаўства па пэўных пытаннях з некаторымі зменамі захавалася да 1917 г. Пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі такія ж правы былі нададзены і наблітэту Беларусі.

Закон прадугледжваў пагубернскую арганізацыю вышэйшага саслоўя. Вышэйшымі органамі таварыстваў з’яўляліся губернскія і павятовыя сходы. Павятовыя сходы звычайна займаліся падрыхтоўкай да губернскае праверкай спісаў дваран павета, высявятленнем іх выбарчых правоў, папярэднім абмеркаваннем асобных пытанняў і г.д. Усе вышэйшыя карпаратыўныя справы вырашаліся на губернскіх сходах. На іх заслухоўваліся справаздачы аб выкананні прынятых раней пастановаў, зацвярджаліся зборы на прыватныя дваранскія патрэбы, выбіраліся ўсе службовыя асобы карпаратыўных органаў: губернскія і павятовыя прадвадзіцелі, дэпутаты і сакратары дваранскіх дэпутацкіх сходаў, засядацелі дваранскіх апекаў, кандыдаты для замшчэння шэрагу каронных пасадаў на мясцовым кіраванні. Ім належала права – і гэта лічылася адной з важнейшых прывілей – падаваць праз губернскіх прадвадзіцеляў ці дэпутатаў прашэнні ці скаргі губернскаму начальству, міністрам і непасрэдна імператару.

Прадвадзіцелі дваранства з’яўляліся адным з важнейшых інстытутаў і ў дваранскай саслоўнай арганізацыі, і ў сістэме мясцовага кіравання. Кола абавязкаў прадвадзіцеляў было вельмі шырокім і разнастайным. Адзін пералік камісій і камітэтаў, у якіх яны з’яўляліся старшынямі ці членамі, сведчыць аб дачыненні іх амаль што да ўсіх сфер мясцовага кіравання і гаспадаркі [3]. Губернскі прадвадзіцель афіцыйна лічыўся першай пасля губернатара асобай у губерні. Калі губернскі прадвадзіцель усёж-такі часткова засланяўся губернскай уладай, то павятовы быў сапраўды гаспадаром павета. Ён фактычна замяняў павятовае звяно ў мясцовым бюракратычным апаратае. Кола дзейнасці павятовых прадвадзіцеляў дваранства ахоплівала ўсе бакі жыцця насельніцтва павета як у грамадскіх і саслоўна-дваранскіх, так і ў судовых і ў адміністрацыйных адносінах.

Пры Паўле I карпаратыўная арганізацыя істотна змянілася. У 1797 г. у Беларускай губерні адбыліся павятовыя дваранскія сходы, на якіх замест павятовых прадвадзіцеляў дваранства былі абраны павятовыя маршалкі і харунжыя.

Губернскі маршал не выбіраўся, так як гэта пасада скасоўвалася. А яго абавязкі выконваў па выбару адзін з павятовых маршалкаў. Аднак з 1800 г. выбары губернскіх маршалкаў былі адноўлены ў Беларускай і Мінскай губернях [4]. Правы і абавязкі губернскіх і павятовых маршалкаў заставаліся ранейшымі. Харунжыя выконвалі функцыі намеснікаў павятовых маршалкаў. Такая сістэма дваранскага самакіравання захавалася ў Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай губернях да 1831 г., а ў Віленскай і Гродзенскай - да 1840 г., калі была скасавана дзейнасць статута ВКЛ [5].

У паўночна-заходніх губернях апошнія выбары ў павятовыя і губернскія дваранскія сходы прайшлі ў канцы 1858 - пачатку 1859. Наступныя павінны былі адбыцца ў снежні 1861 і ў студзені 1862 г. Але з 1861 г. у краі пачаліся хваляванні сярод дваранства рымска-каталіцкага веравызнання, якія складалі тут абсалютную большасць у параўнанні з прадстаўнікамі іншых канфесій. Таму ўжо на пачатку 1861 г. у адпаведнасці з царскім указам адтэрміноўваліся дваранскія выбары ў Віленскай, Ковенскай і Гродзенскай губернях у сувязі з пераводам іх на ваеннае становішча [2, с.204]. На прадставе правіла ад 5 жніўня 1861 г. пры абвешчэнні пераводу якіх-небудзь мясцовасцей Заходняга краю на ваеннае становішча генерал-губернатару давалася права вызваляць ад займаемых пасадаў чыноўнікаў усіх устаноў [6]. З 27 кастрычніка 1861 г. гэта правіла распаўсюджвалася на прадвадзіцеляў дваранства ўсіх заходніх губерняў. У сувязі з адтэрміноўкай дваранскіх выбараў прадвадзіцель дваранства Віцебскай губерні меў намер склікаць губернскі сход у 1862 г. для абмеркавання такіх прыватных пытанняў, як заснаванне таварыства сельскай гаспадаркі, ахвяраванне сродкаў на адкрыццё жаночай навучальнай установы ў Віцебску і г.д. Але Міністр унутраных спраў забараніў скліканне гэтага сходу [2, с.205].

Пасля пачатку паўстання, у якім актыўны ўдзел бралі дваране-католікі, умацніліся рэпрэсіі ў адносінах да вышэйшага саслоўя краю. Так, па ўказу ад 18 красавіка 1863 г. у сувязі з выходам у адстаўку 28 асоб Гродзенскай губерні, якія займалі пасады павятовых прадвадзіцеляў дваранства, павятовых суддзяў і міравых пасрэдкаў, гэтыя пасады былі замешчаны чыноўнікамі па прызначэнні ўрада. Спачатку гэты ўказ распаўсюджваўся толькі на вакантныя пасады. Па прадстаўленні Заходняга камітэта ў адпаведнасці з указам ад 22 і 27 мая 1864 г. усе службовыя месцы ў краі, а таксама і іх начальнікі, якія мелі непасрэднае дачыненне да народа, павінны былі быць заменены выключна асобамі “рускага паходжання”.

Па закону ад 17 сакавіка 1867 г. генерал-губернатару Паўночна-Заходняга краю было дадзена права замяшчаць пасады ўсіх прадвадзіцелей дваранства толькі асобамі рускай нацыянальнасці па прызначэнні ўрада. У выніку пасады прадвадзіцелей дваранства ў краі занялі альбо мясцовыя рускія памешчыкі, альбо чыноўнікі з унутраных губерняў імперыі, якія нават не належалі да дваранскага саслоўя.

Пад уплывам мясцовых дваран Віленскі генерал-губернатар А. Л. Патапаў у сваіх справаздачах па кіраванні краем за 1871-1873 гг. паставіў пытанне аб магчымасці правядзенні дваранскіх сходаў і выбараў на іх асоб па замяшчэнні дзяржаўных пасада ад дваранства. На справаздачы Аляксандр II зрабіў паметку: “Обсудить”. Але на запыт міністэрства ўнутраных спраў да новага Віленскага генерал-губернатара, якім будзе меркаванне апашняга, І. С. Каханая спаслаўся на складанае міжнароднае становішча імперыі ў сувязі з руска-турэцкай вайной і рэкамендаваў адкласці вырашэнне дадзенага пытання на больш позні тэрмін [2, с.208].

Толькі падчас Першай расійскай рэвалюцыі праблема аднаўлення дваранскага карпарацы ў заходніх губернях была ўзнята на дзяржаўным узроўні. Аднак справа не была вырашана. Па-сутнасці на тэрыторыі Беларусі дваранскае саслоўнае самакіраванне было ліквідавана ў пачатку 60–х гг. XIX ст.

Літаратура

1. Полное собрание законов Российской империи. (Далее – ПСЗРИ). – 1-е собр. – Т. 22. - № 16187.
2. Житко А.П. Дваранства Беларусі перыяду капіталізму. 1861 – 1914 гг. / А. П. Житко. – Мінск: БДПУ, 2003.
3. Собрание законов Российской империи. – СПб., 1876. – Т. 9. – ст. 294, 295.
4. ПСЗРИ. – 1-е собр. – Т. 26. – № 19628.
5. ПСЗРИ. – 2-е собр. – Отд. 1. – Т. 6. – № 4382.
6. ПСЗРИ. – 2-е собр. – Отд. 2. – Т. 36. - № 37328.

Органы ВЧК – ОГПУ в борьбе с бандитизмом в БССР в 1921-1926 гг.

Беспаленков Е.К., Герц П.Д., «Гимназия № 40 г. Минска»;
науч. рук. – кандидат исторических наук, учитель истории Ю.В. Врублевский, «Гимназия № 40 г. Минска»

Эффективность функционирования правового государства и устойчивость существования его политических органов зависит от отлаженности правозащитных механизмов. Угрозы терроризма и организованной преступности обуславливают поиск оптимальных рецептов выявления и предотвращения антиправительственных выступлений. Актуальность данной проблемы определяет интерес к рассмотрению исторического опыта борьбы с бандитизмом.

Деятельность антиправительственных формирований, как сложное социально-политическое явление, не стало предметом особого изучения историков. Исключения составляют отдельные работы таких советских историков как В.Ф. Кушнер, А.Г. Хохлов, в которых они попытались показать историческое значение ЦК КП(б)Б и органов НКВД как решающего фактора ликвидации бандитизма. При этом понятие бандитизма связывалось с деятельностью всех незаконных формирований (националистических организаций, политических организаций и уголовных элементов). Особенностью советской исторической науки было утверждение ее историков о бандитизме как проявлении деятельности антисоветских формирований. Сюда включались как уголовные элементы, так и вооруженные формирования политических организаций, не питающих симпатий к советской власти. Отсюда вытекает необходимость объективной оценки условий становления белорусского советского государства и выявления дестабилизирующих процессов общественно-политической жизни.

В современной юридической науке РБ под бандитизмом понимается создание банды, т.е. вооруженной организованной группы. Под бандой признается вооруженная организованная группа созданная со специальной целью – для совершения нападений на предприятия, учреждения, организации или на граждан. При этом допускается применение насилия участниками банды в отношении других лиц для достижения преступного результата, причем нападение может выражаться не только насильственным воздействием на людей, но и в незаконном вторжении в жилище, иное помещение, сопровождаемом поджогами, взрывами, погромами и т. д. (ст.286 Уголовного кодекса Республики Беларусь 2015 г.) [1].

Сложное переплетение социально-экономических, социально-политических и психологических обстоятельств в условиях непрерываемой военной обстановки привели к зарождению бандитизма, в современном смысле этого слова, подразумевающим под собой деятельность вооруженных формирований, ставших перед собой целью ослабление государственных основ, утвердившегося белорусского государства (БССР в пределах 1921–1925 гг.) и подрыва морального устоя среди мирного населения. Тем самым, благодатной почвой формирования бандитизма стало нарастание противоречий внутри государств.